

Hvis feilvurderinger skadet Norge mest?

Av overløge Johan Scharffenberg

Hr. høyesterettsadvokat Paul Frank avviker (Morgenbladet nr. 110) min sammenstilling av feilvurderinger på begge sider.

Uoverensstemmelsene mellom oss skyldes kanskje motsatte meninger om okkupasjonens årsaksforhold.

Jeg har en smertelig sterk formodning om at okkupasjonen kunne vært forebygget ved en klok og kraftig utenriks- og forsvarspolitik, senest fra 1936. Kyndige offiserer har samme mening. Derfor legger jeg hovedansvaret (ikke eneansvaret) for den største ulykke og skam i Norges historie på regjeringen Nygaardsvold og Innenfor denne på utenriksminister Halvdan Koht som dens betydeligste personlighet.

Hørordningen av 1933 bygde på myn om den «forutseende» utenriksledelse som i tide ville varsle en kommende krigsfare og sikre vårt nøytralitetsvern.

Fra høsten 1936 regnet Koht med muligheten av en ny verdenskrig, våren 1939 ventet han dens utbrudd i september. Men hvordan vurder- te han utsiktene for Norges nøytralitet?

I utenrikskomiteens hemmelige møte 31. august 1939 uttalte han (dokument nr. 6, 1945, s. 26) at de fire nordiske utenriksministre som da hadde hatt møte i Oslo

«meinte at i visse spørsmål, i visse umsyn i det minste, stod vi mykje betre no enn vi stod i 1914. Vi ville få eit hardare økonomisk press, men vi stod betre budd økonomisk. Og reint militært ville faren ikkje vera so stor som i 1914—1918. Ein fære er det sjølvsagt all- tid, vi kan aldri kjenna oss heilt trygge, men vonene for nøytralite- ten »r skulle etter det som alle uta- ministrane meinte, vera vel so gode no som dei var i den fyrre krigen.»

De fire vise menns optimisme ble snart gjort til skamme. 30. november 1939 angrep Russland Finn- land. 9. april 1940 angrep Tysk- land Danmark og Norge.

Norges militære stilling var ikke god 1. august 1914, men utenriks- minister Ihlen (som fungerende re- gjeringssjef i Gunnar Knudsens fravær) sørget straks for utleg- ging av miner, bemanning av kyst- festningene m. m.

Etter hørordningen av 1933 var Norges militære stilling langt sva- kere 1939—40 enn i 1914.

Generalstabens sa fra gjennom et foredrag av kaptein Øivind Øi i Oslo Militære Samfund 6. mars 1939 om «det strategiske overfall». Han sa bl. a.:

«Det er visstnok ingen overdrivel- se å si at hvilken som helst uten- landsk makt i natt kan besette Oslofjords ytre festning og Kris- tiansand og Bergen festninger uten at der blir løst et skudd fra

norsk side. — — — Stavanger- strøket med Sola flyplass, Hauge- sundshalvøya har ikke en eneste soldat til forsvar. En tropp luft- infanteri som sendes ned på Sola er mer enn nok til å sikre at de første fiendtlige ving kan lande der en halv time senere.»

Hverken utenriksministeren eller forsvarsministeren ble skremt ved Generalstabens spådom som gikk i oppfyllelse 9. april 1940.

Koht ville gjennom en for Eng- land gunstig tonnasjeoverenskomst søke til gjengjeld å få en rimelig handelsavtale så Norge kunne opp- rettholde handel med Tyskland no- enlunde på fredsbasis.

Englenderne saboterte handels- forhandlingene til tonnasjeavtalen var sluttet i november 1939, deret- ter fremsatte de 16. desember krav om at Norge skulle stanse all ut- førsel av matvarer til Tyskland. Kravet hang sammen med Chur- chills «note» om Norge 16. desem- ber 1939 («The second world war», bind I, s. 430—33).

Om det engelske krav sa Koht i utenrikskomiteens hemmelige møte 22. desember 1939:

«Eg trur for min part at Eng- land og Frankrike gjerne vil driva Noreg ut or nøytraliteten sin og inn i krigen. — — — Det som den britiske regjeringa no krev, det er at Noreg skal so langt som råd er, bryte handelen sin med Tyskland, særskilt ikkje utføre til Tyskland dei varene som på nokon måte kann gjera krigen lenger, og det vil seigia ikkje berre krigsma- teriell, ikkje berre det som beint ut skal nyttast i krig, men beint fram matvarar, soleis at dei vil freista på med hjelp av Noreg å svelta ut Tyskland. — — — [England] bryr seg ingenting um at vi er nøytrale eller har rettar som nøytrale, det berre byggjer på si makt og vil tvinga seg fram, tvinga oss ut or nøytraliteten.»

Det truende britiske memoran- dum 6. januar 1940 og Altmark- affæren 16. februar 1940 m. m. bur- de ytterligere vakt Koht's oppmerk- somhet for faren av alliert nøytra- litetsbrudd.

Tyskland hadde erklært at det «ville respektere Norges nøytralitet på den uttrykkelige betingelse at Norge selv overholdt en strengt nøytral politikk». Dette forsikret også Koht til minister Brücker, men — ifølge professor Ordning — med den skjulte tanke at man overfor britiske nøytralitetsbrudd ville «innskrenke seg til protester og eventuelt «symbolsk» motstand».

En hemmelig avtale med England var forhåpentlig ikke inngått, men England gikk ut fra at Norge ikke ville motsette seg den allierte in- vasjon som ble besluttet i det øver- ste krigsråds møte i London 28. mars 1940.

Generalstaben og kommanderen- de general ønsket især å styrke nøytralitetsvernet ved Stavanger og Sola flyplass, men fikk ikke støt- te hos regjeringen.

Som historiker skjønner Koht at de britiske dokumenter i den tyske hvitbok IV er ekte. Han vet derfor at f. eks. planen for okkupasjonen av Stavanger (påtegnet 6. april 1940) gikk ut fra at de britiske trop- per ville bli hilst velkommen av innbyggerne. De tropper som straks skulle besette Sola, ventet ingen motstand, altså kunne tyskerne ik- ke allerede være der. I sitt opp- gjør med Churchill i «The Norse- man» (heftet for mars—april 1950) gikk Koht dessverre ikke nærmere inn på de alliertes okkupasjonspla- ner, men han nevnte dog (s. 79) «the documents published by the Germans».

For Tyskland ville en upartisk norsk nøytralitet vært en stor for- del, men britisk okkupasjon av hav- ner på Norges vestkyst og stans- ning av tilførslen av malm og mat- varer ville vært utålelig. Derfor ble okkupasjonen besluttet. At den lykkedes 9. april skyldtes re- gjeringens unnlatelse av å mobili- sere og tidligere forsømmelser.

Koht la utilbørlig liten vekt på Scheels (altfor svake) advarsel 5. april og fortiet den i Stortinget 6. april. Selv senkningen av Rio de Janeiro om formiddagen 8. april brakte ham ikke til begripelse.

Koht's feilvurderinger er en av de viktigste årsaker til at okkupa- sjonen gikk så glatt. Men hans ekte og dype fedrelandskjærlighet er hevet over tvil.

Den ansette vitenskapsmann Adolf Hoel har alltid vært en varm fedrelandssvenn, navnlig kjempende for Norges interesser i Ishavet. I Gronlandsspørsmålet stod vi skarpt mot hinannen, okkupasjonen etter hans og dr. juris Smedals initiativ skyldtes en feilvurdering og skadet Norge.

Også under okkupasjonen gjorde Hoel seg skyldig i feilvurderinger, han ble domt til årelang fengsels- straff som «landssvik», men dom- mens premisser anerkjente at han har vært en av Norges store søn- ner.

Jeg har tilstrekkelig menneske- kunnskap til å kunne hevde at det aldri har vært Adolfs Hoels hensikt å svike Norge.

Halvdan Koht's feilvurderinger skadet Norge langt alvorligere enn Adolfs Hoels, men begge har elsket og elsker Norge inderlig.

Stortingets presidentskap gav 18. juni 1940 følgende «Tilleggserkla- ring»:

«Skulle Kongen ikke innen 14 dage ha etterkommet vår henvendelse, forplikter vi oss til å søke utvirket stortingsvedtak for kongehusets tilbaketreden.»

Samme dag vedtok presidentska- pet en krypende bønnskrivelse til Hitler.

I september 1940 holdt president- skapet sitt løfte og arbeidet ener- gisk for suspensjon av Kongen og avsettelse av regjeringen. Presi- dentskapet brukte som press truse- len om at ellers ville alle verne- pliktige bli sendt som krigsfanger til Tyskland. Denne tyske trusel var fremsatt 14. juni, den var bare «bloff», von Falkenhorst ble ra- sende da han av Berggrav fikk rede på den, og han ville utvilsomt motsatt seg dens gjennomførelse fordi han ville ha ro i Norge.

Viste presidentskapet og Stortin- gets flertall den lojalitet og lydig- het mot statsledelsen som Frank krever?

En slik feilvurdering hos «folkets kårne» unnskylder mange feilvur- deringer hos dårlig underrettede og korttenkte borgere.

En stor prosent av politiet meldte seg høsten 1940 inn i NS. og ble senere avskjediget. Jeg har gjen- nomgått forholdet for 80 eldre po- litifolk i Oslo og er overbevist om at de ikke hadde til hensikt å svike landet.

Frank nevner det danske lovfor- slag som tar sikte på kommunistisk «femtekolonnes» virksomhet, men han nevner ikke at det danske rettsoppgjør lot alle de små syn- dere slippe tiltale, og at det nå er foreslått en utstrakt amnesti.

Generaloberst von Falkenhorst ble dømt til mange års fengsel for- di han lystret statsoverhodets or- dre om henrettelse av fangne fail- skjermssoldater. Krigsretten for- langte altså at en general skulle foreta en selvstendig vurdering av en ordre fra høyeste hold og nekte lydigheit.

Det spørsmål Frank stilte, er mer komplisert enn han synes å for- stå. En klok mann kan føle det som sin plikt å opponere mot en dum regjering og det endog under krig, men han må naturligvis være forberedt på følgerne hvis han ta- per. Den selrende parts feilvurde- ringer blir tilgitt og dekket over, den tapende parts feilvurderinger blir straffet, men seler eller tap avgjør ikke hvem der har rett (i høyere forstand). Den systema- tiske historieforfalskning synkver- ver almenhetens omdømme.

Det synes å være så liten utsikt til at Frank vil kunne forstå min tankegang at jeg ikke vil svare ham ytterligere uansett hva hans siste ord blir.

Johan Scharffenberg.

Morgenbladet
26/5-50